

DOPAD VÝUKY PROGRAMU ZAČÍT SPOLU: KVALITATIVNÍ ANALÝZA

THE IMPACT OF STEP BY STEP PROGRAM: A QUALITATIVE ANALYSIS

Denisa Denglerová¹, Radim Šíp²

¹ Ústav pedagogických věd, Fakulta humanitních studií, UTB ve Zlíně

² Centrum výzkumu Fakulty humanitních studií, UTB ve Zlíně

Abstrakt

Příspěvek seznamuje s výsledky kvalitativního výzkumu v prostředí ZŠ s programem ZaS. ZaS deklaruje jako své stěžejní principy především společné vzdělávání pro všechny, aktivitu dítěte v průběhu vyučování a učení v souvislostech. Z analýz vyplývá, že žáci z tohoto programu profitují. Dochází u nich k větší zodpovědnosti za vlastní učení, jsou samostatnější ve výběru obsahů učení i v procesech jeho realizace. Rozvíjí se u nich výrazně schopnost reflexe a sebereflexe výukových procesů, čímž se významně posilují metakognitivní schopnosti. Detekovali jsme problém s tranzicí nabytých dovedností mezi 1. a 2. stupněm ZŠ. V extrémním případě jsou vyšší dovednosti žáků v samostatnosti uvažování a schopnostech reflexe a komunikace vnímány některými učiteli negativně a dochází k potlačování jejich projevů.

Klíčová slova: Začít spolu; metakognitivní schopnosti; reflexe a sebereflexe; proinkluzivní prostředí

Abstract

The paper presents the results of qualitative research in an elementary school setting with the Start Together (ZaS) program. ZaS declares as its guiding principles mainly common learning for all, child activity during the classroom and learning in context. Analyses show that pupils benefit from the program. They take more responsibility for their own learning, are more independent in their choice of learning content and in the processes of its implementation. They develop a strong capacity for reflection and self reflection on learning processes, which significantly strengthens metacognitive skills. We detected a problem with the transition of acquired skills between the 1st and 2nd grade of primary school. In extreme cases, students' better skills in independent reasoning and

reflection and communication skills are perceived negatively by some teachers and there is a suppression of their manifestations.

Keywords: Start together; metacognitive skills; reflection and self-reflection; pro-inclusive environment

1 ÚVOD

Tento příspěvek je součástí symposia *Zhodnocení přínosu konstruktivistických metod výuky v programu Začít spolu*. V ČR funguje program ZaS od roku 1994 a v současnosti je rozšířený ve více než šedesáti ZŠ (a zhruba v trojnásobném počtu MŠ). ZaS deklaruje jako své stěžejní principy především společné vzdělávání pro všechny, aktivitu dítěte v průběhu vyučování a učení v souvislostech (Krejčová, Kargerová, 2003). Důraz je také kladen na vtažení celé rodiny do procesu vzdělávání dítěte skrze rozvoj partnerského vztahu s rodinou a širší komunitou (Poche Kargerová et al, 2019).

2 TEORIE

V příspěvku prezentujeme část kvalitativních analýz z našeho smíšeného výzkumného designu. Cílem je pochopit a popsat strukturu výuky programu ZaS, identifikovat opakující se vzorce chování, pravidla fungování, způsoby komunikace, typické didaktické prostředky a způsoby práce s prostředím. ZaS v ČR vychází především ze standardu Kompetentní učitel 21. století (Step by Step, 2011). Výrazným konstitutivním prvkem je využívání tzv. center aktivit v průběhu vyučování (Babánová, 2023). Důležitým prvkem ZaS je také princip spolupráce, vzájemné podpory a sdílení (Babánová, 2019). Spolupráce je organizována jednak ze směru neziskových organizací (mezinárodní ISSA i národní Step by Step), zároveň se šíří na horizontální úrovni díky páteřním školám, ve kterých dochází ke kolegiální podpoře a inspiraci.

3 METODOLOGIE VÝZKUMU

Kvalitativní data byla sbírána ve školních letech 2021/2022 a 2022/2023. Zahrnují analýzy zúčastněného pozorování 65 hodin výuky v devíti třídách

a dvou dnů letní školy ZaS. Dále bylo realizováno deset individuálních rozhovorů s pedagogy vyučujícími v program ZaS a jeden focus group rozhovor s experty ZaS. Analyzovali jsme také několik typů dokumentů (přípravy na centra aktivit, podklady pro výuku, žákovské výstupy, didaktické materiály ZaS atd.). Všechna data byla analyzována v kontextu situační analýzy.

4 VÝSLEDKY

Přínosy výuky v rámci programu ZaS je třeba vyhodnocovat ke konci 1. stupně ZŠ. Detekovali jsme typický cyklus práce v ZaS. V prvních a druhých ročnících je důraz (časový, prostorový, obsahový) kladen na důkladné osvojení si tzv. emočně-kognitivní infrastruktury (v hlavních principech totožná ve všech třídách, v konkrétnostech modifikována potřebami jednotlivých učitelů a žáků). Ve vyšších ročnících žáci profitují z takto vystavěné a zvnitřněné infrastruktury. Dochází u nich k větší zodpovědnosti za vlastní učení, jsou samostatnější ve výběru obsahu učení i v procesech realizace. Rozvíjí se u nich schopnost reflexe a sebereflexe výukových procesů, čímž se významně posilují metakognitivní schopnosti.

Důraz na budování prosociálního a proinkluzivního prostředí byl intenzivně přítomen napříč všemi ročníky. Projevoval se jak v práci s klimatem třídy, tak neustálou přítomností diferenciací výuky různými didaktickými způsoby.

Program ZaS z pohledu učitelů také působí jako prevence syndromu vyhoření a motivuje zkušené i začínající učitele k setrvání ve školství.

5 ZÁVĚRY A DISKUSE

Za významný považujeme především rozvoj metakognitivních schopností u žáků v ZaS třídách. Metakognice je dlouhodobě popisována jako důležitý prediktor školního úspěchu (Manning et al., 1994, Portešová, 2020). Tento závěr je podpořen také výsledky z kvantitativní části popisovaného výzkumu.

Celkový dopad programu ZaS by mohl být efektivnější, pokud bychom se zaměřili na tranzici mezi jednotlivými vzdělávacími stupni. V ČR není nijak zohledněn přestup dětí ze ZaS MŠ do ZŠ s tímto programem. Tím se v prvních ročnících ZŠ musí principy ZaS budovat zcela od začátku. Ještě větší problém však spatřujeme při přechodu žáků na 2. stupeň ZŠ, kde ve většině škol nejsou

principy ZaS dále podporovány a rozvíjeny. V extrémním případě jsou vyšší dovednosti žáků v samostatnosti uvažování a schopnostech reflexe a komunikace vnímány některými učiteli negativně a dochází k potlačování jejich projevů. Tím je celková efektivita vzdělávání snižována.

PODĚKOVÁNÍ

Výzkum byl uskutečněn v rámci projektu Zhodnocení přínosu konstruktivistických metod výuky v programu Začít spolu, který byl podpořen *Nadací České spořitelny*.

6 LITERATURA

- Babánová, A. (2019). *Dvanáct ověřených metod pro rozvoj kolegiální spolupráce*. Step by Step.
- Babánová, A. (2023). *Centra aktivit: Cesta ke smysluplnému učení*. Step by Step.
- ISSA (2011). *Kompetentní učitel 21. století: Mezinárodní profesní rámec kvality ISSA*. Step by Step.
- Krejčová, V. & Kargerová, J. (2013). *Vzdělávací program Začít spolu. Metodický průvodce pro I. stupeň základní školy*. Portál.
- Manning, B. H., White, C. S., Daugherty, M. (1994). Young children's private speech as a precursor to metacognitive strategy use during task engagement. *Discourse Processes*, 17(2), 191–211.
- Poche Kargerová, J. a kol (2019). *Spolupráce s rodinou a komunitou v programu Začít spolu*. Pasparta.
- Portešová, Š. (2020). Metakognitivní dovednosti, jejich konceptualizace a vývoj u populace nadaných dětí. *Svět nadání*, 9(2), 13–26.